

Et forsvar for ironien

INTERVJU: Fremtiden er over og det er filosofiens oppgave å tenke en ny. Bare med ironi kan vi klare å se på verden slik den er - og endre den, hevder den italienske tenkeren Franco «Bifo» Berardi.

Av Kristine Hognerud Træland

Italienske Franco «Bifo» Berardi er en politisk tenker og aktivist - utenfor academia. Mest kjent er han for sin rolle i etableringen av ulike frie mediekkanaler i Italia, og for sitt samarbeid med Felix Guattari. «Jeg er ingen akademiker, og har aldri vært det», sier Berardi. Likevel fullførte han nylig en doktorgrad i filosofi, om mentale og kognitive endringer innen vestlige samfunns sensitivitet, ved kunstinstituttet på Aalto Universitet i Helsinki.

Flere av Berardis bøker er utgitt på engelsk, blant annet *The Soul at Work* (2009), *After The Future* (2011), *The Uprising* (2012) og nylige *Heroes. Mass murder and suicide* (2015). Sistnevnte tar opp problemet med erkjennelsen av dystopiske fremtidsforestillinger, samt den destruktive desperasjon som følger kapitalismens kompetitive og hyper-oppkoblede modus. Forholdet mellom post-industriell kapitalisme og det mentale miljøet står sentralt i Berardis arbeid, som ofte ender i et forsvar for ironi som en øvelse i å tenke utover de gitte og absolutte rammene. Krisen vi opplever i dag er først og fremst en krise i vår sosiale forestillingsevne, skriver Berardi i *The Uprising* (som ble oversatt til norsk i 2014 med tittelen *Opprøret: Om poesi og finans*). Slik er Berardis bruk av ironi også et forsvar for filosofifagets posisjon.

Filosofi som metode

Hvorfor studerer vi filosofi?

- Jeg har alltid vært opptatt av filosofi, leste Schopenhauer da jeg var 12, Marx da jeg var 14, men uten å spørre meg hvorfor. Jeg har alltid sett filosofien som en metode for politikk og en metode for kommunikasjon, kanskje også som en metode for livet. Man studerer ikke filosofi for å få seg en jobb – for de finnes ikke. Filosofi er ikke en jobb, men en metode som kan være like nyttig enten man er arkitekt eller hva som helst. Det er en metode for noe annet.

Er det ikke egentlig en fundamental forskjell mellom nettopp politikk og filosofi? Der filosofien representerer en mer åpen posisjonen i form av spørsmål, mens politikken handler om å definere svar? En politiker agerer, det kan ikke en filosof gjøre.

- Nei, det er jeg ikke enig i, verken i det ene eller i det andre. For det første tror jeg ikke at en

politikere skal ha svar, i den dogmatiske forstand av ordet. En god politiker åpner problemer og foreslår løsninger, men tror ikke å sitte på det endelige svaret. Hvis han tror det, er det en dogmatisk politiker eller verre. På samme måte tror jeg ikke det er sant at filosofien kun stiller spørsmål. Den stiller spørsmål selvfølgelig, men har også enkelte ganger både rett og plikt til å gi noen svar, vel vitende om at svarene ikke er endelige. Forholdet mellom spørsmål og svar er et ambivalent forhold. Ethvert svar må inneholde et spørsmål – hvis ikke er det et totalitært svar. Forholdet mellom politikk og filosofi er et forhold mellom spørsmål og svar som aldri avsluttes.

Å tenke utover grensene

På et filosofiseminar ved det norske instituttet i Roma, sa du nylig angående europeisk politikk, at fremtiden blant annet avhenger av hva vi klarer å produsere på et filosofisk plan. Hva mener du med det?

- Europa er over. Men det betyr ikke at det er over. Det betyr at det begynner, at vi må begynne å tenke på det. Fremtiden i den europeiske prosess avhenger av hva vi er i stand til å tenke under sammenbruddet. For eksempel grensene til Europa, hvis vi vil tenke på et nytt Europa, må vi begynne å tenke at Nord-Afrika *er* Europa, at Israel *er* Europa, at Palestina *er* Europa. Bare slik kan vi løse problemet med radikal islam eller konflikten mellom Israel og Palestina. Dette hadde vi vært nødt til å tenke for tretti år siden, men det har vi ikke gjort.

Er det dette du legger i begrepet om vår sosiale forestillingsevne?

- Å forestille betyr å tenke konkret. Vår forestillingsevne er selve betingelsen for å kunne tilpasse den politiske tenkning og handling til en kontekst hvor fortidens kategorier ikke lenger passer. Den europeiske union burde (og kunne) utgjøre en politisk form i stand til å inkludere fremfor å ekskludere, den er verken en nasjonalstat eller en utelukkende finansiell struktur. Hvis vi vil forstå EU som en dynamisk politisk organisme, må vi ikke glemme den essensielt defensive og militære europeiske visjon som oppstod etter Karl den store, i kjølvannet av den islamske ekspansjon i det syvende og åttende århundret. Hvis Europa i dag begrenser seg til å være en reproduksjon av den karolingiske defensive og kristne visjon, vil det fortsette å utgjøre en uunngåelig krigsfaktor. Vi må oppløse de kulturelle betingelsene for denne krigen, og den eneste måten å gjøre det på er å tegne det kulturelle og geografiske kartet over Europa på nytt.

Ironi og kynisme

I den siste boken din, *Heroes. Mass murder and suicide*, avslutter du den dystopiske tematikken med at vi uansett ikke skal tro deg, og ikke ta det negative for seriøst.

- *Heroes* er en bok som kunne vært fryktelig deprimerende, men jeg synes ikke den er det, og jeg hadde det veldig gøy da jeg skrev den. Jeg ser selv på den som en *funny book on suicide*, det er ikke en invitasjon til selvmord, men helt det motsatte. Det er en undersøkelse av fluktmuligheter fra

en skjebne som i dag er suicidal. Mitt svar ligger i de siste to ordene i boken, som jeg ikke skal si for da kommer ingen til å lese den, men som er en invitasjon til å ikke underlegge seg det vi vet. Det vi vet er forferdelig deprimerende, men vi må ikke identifisere oss med det.

Når jeg leser måten du presenterer begrepet ironi, fremstår dette for meg som en ren filosofisk posisjon. Du sier: Ironi er sinnets uavhengighet fra kunnskap.

- Ja, akkurat dét er det essensielle i hva jeg kaller ironi. Evnen til å være uavhengig fra det man vet. Jeg vet - jeg *vet* - at alt vil ende galt, men det er ikke viktig. Ironien tillater meg å fortsette å leve. Hvorfor? Fordi kanskje har jeg tatt feil. Ironien er evnen til å kunne skille mellom motstand og den kunnskapen motstanden har skapt. Det er ironi. Sannsynligvis er en filosofisk ironi den eneste måten å unngå dogmatisme. Hva er dogmatisme? Det er en blind tro på sannheten i egne kunnskaper. Kunnskapen din er viktig, men den er aldri ferdig, den er aldri sikker.

Jeg vet at du gjør et stort poeng ut av forskjellen mellom begrepene ironi og kynisme. I *Heroes* når du diskuterer den konstruktive og hermeneutiske nihilisme versus den tilintetgjørende, og i *The Uprising* der du blant annet trekker veksel på Sloterdijk. Men selv om ironi og kynisme for deg er to vidt forskjellige holdninger, er veien mellom de to likevel kort?

- Kynismen aksepterer kunnskapens grenser og identifiserer makt med den høyeste autoritet. Over makten finnes ingenting. Fordi makten *vet*, og realiserer det den vet. Men jeg svarer på dette og sier at vi er mye mektigere enn makt - fordi vi ikke vet. Vi unngår å begrense oss til det vi vet, og vi søker noe som går utover det vi vet. Dette fordrer en filosofisk gest, som er virkelig autonom. Vi vet at kapitalismen har vunnet, for alltid. Men kanskje tar vi feil. Kanskje er det vi tenker om fremtiden ikke det som kommer til å skje. Hvis vi begrenser oss til å tro på det vi vet, er depresjon uunngåelig. Men vi vet og forstår at våre muligheter transcenderer det vi vet. I bunnen burde enhver materialist vite at virkeligheten er rikere enn kunnskapen. Om ikke for annet så fordi virkeligheten ikke bare er objekt for min kunnskap, men også for din, og du ser noe som jeg ikke ser.

Men hva med for eksempel de økologiske spørsmål, saker som virkelig fordrer bestemt handling og anerkjennelse. Hvordan forholde seg til denne kunnskapen?

- Kjempebra antydning, men hva vet vi egentlig om det som holder på å bli oppfunnet innen det tekniske? Det kan være en gruppe forskere i Mongolia som vil være i stand til å endre problemet radikalt, eller hva vet jeg. Husk hva Nietzsche sier (eller som Hölderlin sa før Nietzsche): Der det er fare, er det frelse.

MER OM SLOTERDIJK: [Medstrøms og motstrøms i syndefloden](#)

Ikke fremtid, fremtidighet

I bøkene dine nevner du utmattelse, det være økologisk eller psykisk, som et eksplisitt potensial for endring.

- For å være realistisk (når man snakker om politikk må man også være realistisk), er det ingen mulighet til å redde seg fra den økologiske katastrofen. Ødeleggelsene er irreversible allerede nå. Den forurensingen som vi i dag ser i Paris eller i Beijing, er ingenting i forhold til den som kommer til å være de neste 20 årene. Men så enkelt er det ikke på grunn av menneskehetens kreativitet. Eller for all del, det kan være slik, jeg ekskluderer ingenting. Tvert imot blir det nittiåtte prosent sikkert slik, men jeg kan ikke gi meg hen til disse nittiåtte prosentene, fordi jeg vet at det som er avgjørende er det jeg ennå ikke vet. Dette er ikke en trøstediskurs, for her er jeg virkelig desperat. Men jeg er desperat og på samme tid lykkelig, min kunnskap fører meg til desperasjon, men min energi er autonom fra min kunnskap.

Og det er her din bruk av ironibegrepet skiller seg fra de mer tradisjonelle postmoderne klisjeer om relativitet?

- Mens det postmoderne forbinder relativitet negativt, som en utilstrekkelighet eller impotens i kunnskapen, snur jeg det helt rundt, og ser det tvert imot positivt. Det er det utømmelige i virkeligheten som er vårt fluktfelt, og det har alltid vært slik. Med dette vil jeg ikke benekte at i morgen slipper kanskje israelerne en atombombe, tredje verdenskrig begynner og ingen overlever. Dette er en mulighet, men mulighetene er uendelige, bokstavelig talt uendelige. Jeg jobber nå med *futurability*, et ord som ikke finnes, tror jeg, men som står for de uendelige lag av komplikasjoner i forholdet mellom presens og fremtid. Det finnes ingen fremtid, kun mulige fremtidigheter. Her er det mye jeg ikke kan se eller kjenne, for det finnes ikke ennå, det finnes ikke et sted jeg kan se det. Hvis jeg visste alt, ville argumentet vært over, men det er ingen fare, for jeg vet ikke alt. Og slik er det at virkelighetens uendelige potensial skaper rom for – ikke håp, som er et ord jeg ikke liker, men ironi. Å vente på en mulig redning. Kanskje alt ender, men som noen sa: Når døden kommer, da er ikke jeg her. Når jeg er her, er ikke døden her.

Hvor finner vi, ifølge deg, de mest spennende filosofisk-politiske strømningene akkurat nå?

- Det er et vanskelig spørsmål. Jeg tror skjebnen til den poststrukturalistiske tenkning er over. Poststrukturalismen har hatt en enorm viktighet på sytti- og åttitallet, og stor innflytelse i den angloamerikanske verden, litt overalt egentlig, men i dag er den på en måte uttømt. Oppdraget til poststrukturalismen var å komme i forkjøpet av verdens rhizomatiske karakter, den ikke-strukturelle karakter av verden. I dag vet alle dette, den globale kapitalismen er rhizomet som har blitt synlig. Derfor er aktualiteten til poststrukturalismen over. Og hva kommer da? Helt sikkert har de mest levende bidragene de siste årene kommet fra ikke-europeiske tenkere, som Gayatri Spivak eller Arjun Appadurai fra såkalte post-koloniale områder.

- En filosofi for fremtiden må starte med den globale virkeligheten, den kan ikke lenger være lokal, bundet av en nasjonal eller kontinental tradisjon. Dette ser ikke jeg ennå i den samtidige tenkning. Ser vi på hvem som er de mest leste filosofene de siste ti årene, for eksempel Agamben, eller Deleuze, virker det for meg som at de tilhører epoken før, de er aktuelle - men de kommer fra fortiden. De nye ser jeg enda ikke komme, kanskje du ser de?